

De methode van de dienaren naar het paradijs van de Heer der werelden

Proloog

Bijna tien jaar terug had ik de eer gekregen om het boek *minhāj al-‘ābidīn*¹ van imam al-Ghazali tot mijn beschikking te krijgen dankzij een van mijn leraren die de studie van dit boek dringend adviseerde. Hierop stak ik mijn handen uit de mouwen. Sindsdien heb ik dit meesterwerk meerdere malen gelezen, bestudeerd en gedoceerd. Het werk is uitgegeven door onder meer Dar al-Minhaj. Het werk is niet door Imam al-Ghazali zelf geschreven, maar is de schriftelijke vastlegging van zijn lessen door zijn studenten aan het einde van zijn leven. De Imam geeft in het werk ook aan dat hij alleen over zulke aspecten van de zielszuivering zal spreken waarover een unaniem akkoord bestaat onder de geleerden. Het werk biedt dus een zeer noodzakelijke en alomvattende lesstof in zielszuivering. Het is inhoudelijk zeer intensief en is zeker geen compact boek. Voeg daaraan de deskundigheid van Imam al-Ghazali in dit vakgebied toe. Deze kenmerken maken dit werk enorm zeldzaam en waardevol. Bovendien leven we in een tijd die bijna helemaal beroofd is van spiritualiteit en volledig gebaseerd is op wild materialisme. Hierdoor is dit werk ook zeer relevant voor de mensen van deze tijd.

Hoewel het boek erg goed en relevant is, merkte ik tijdens de lessen dat studenten door de omvang van dit werk het overzicht verloren, omdat de onderwerpen zeer uiteenlopend aan de kaak worden gesteld. Het werk bevat namelijk veel bewijzen, opsommingen en voorbeelden. Af en toe worden er in het boek ook specifieke vragen en vraagstukken uitgebreid beantwoord en bediscussieerd. Ik overwoog aanvankelijk het werk te vertalen, maar de tijdnood en de talrijke bezigheden die ik had, vormden een belemmering om zoiets te realiseren. Daarnaast zou hiermee het probleem met betrekking tot de omvang van het boek niet opgelost worden. Ik besloot daarom het boek samen te vatten in het Nederlands. Ik beperkte me hierbij tot de essentie van het werk. Hiermee zou de kern van de stof in het boek toegankelijker en overzichtelijker worden voor degenen die geen voldoende tijd hebben om een enorm boek te bestuderen. Bovendien zou deze samenvatting als een ideaal lesmateriaal

¹ De volledige titel van het boek is *Minhāj al-‘ābidīn ilā janna rabb al-‘ālemīn*. De betekenis in het Nederlands: *De methode van de dienaren naar het paradijs van de Heer der werelden*.

dienen voor het vak zielszuivering. Ik doceer deze samenvatting inmiddels meer dan vijf jaar en ik heb het tot nu toe als heel positief ervaren. De feedback die ik kreeg van studenten was ook zeer positief. Ik heb tevens een snelcursus ontwikkeld waarin ik deze samenvatting kortbondig heb uitgelegd.² Alle perfectie behoort Allah ﷻ toe en alle minpunten zijn afkomstig van mijn ego!

Voordat ik begon aan dit project, onderzocht ik welke werken mij konden helpen bij het doceren en samenvatten van dit werk. Ik had een commentaar op dit werk gevonden van shaykh Ihsan Muhammad Dahlan (gest. 1952 AD) genaamd *Sirāj al-ṭālibīn sharḥ minhāj al-‘ābidīn*. Het werk is uitgegeven in twee delen door Dar al-Fikr. Het is een zeer aanbevolen uitleg van enorme omvang welke vol zit met nuttige kennis en wijsheid. Daarnaast vond ik een aantal samenvattingen van het boek in het Arabisch waaronder *Tanbīh al-ghāfilīn mukhtaṣar minhāj al-‘ābidīn* van shaykh Ahmad Zayni Dahlan (gest. 1887 AD). Ik heb alleen de manuscripten van deze samenvattingen, omdat ze nog niet zijn uitgegeven. Ook deze samenvattingen waren net te uitgebreid om als een ideaal lesmateriaal te dienen. Op basis van deze genoemde werken heb ik het werk van Imam al-Ghazali herzien en opnieuw gelezen. Daarna ben ik begonnen aan de samenvatting.

Recent bezocht ik in het buitenland één van de grootste boekhandels. Plots liepen mijn ogen vast bij een mooie groen-witte voorkaft getiteld met *Rawḍa al-ṭālibīn bi talkhīṣ minhāj al-‘ābidīn* van shaykh ‘Isa ibn Amin al-Qasimi, een geleerde uit Jemen. Hij had het werk van Imam al-Ghazali ook samengevat, maar in vraag-antwoordfragmenten. Dit is een zeer nuttige methode om kennis over te brengen, zoals we dat ook leren uit de welbekende hadīth Jibriël waarin de engel Jibriël vragen stelt aan de geliefde profeet ﷺ en antwoorden hierop krijgt in het bijzijn van de metgezellen om hen het geloof te leren. Ik heb het werk direct geraadpleegd en gelezen. Daarna heb ik besloten om de belangrijkste fragmenten uit dit werk samen met mijn samenvatting te verwerken in één artikel. Zodoende is dit artikel tot stand gekomen. Het artikel bestaat dus uit twee hoofdstukken: (1) de samenvatting en (2) de vraag-

² Deze snelcursus is volledig kosteloos te volgen op onze website. Ga naar: <https://www.madrasah-darulerkam.nl/mediatheek/online-snelcursussen>

antwoordsessie. Moge Allah ﷻ het puren van slechte bedoelingen, het aanvaarden ondanks mijn tekortkomingen en het nuttig maken voor de moslims. Amin!

De samenvatting

Het doel van het leven is het verkrijgen van de tevredenheid van Allah ﷻ en vervolgens voor eeuwigheid het paradijs binnentreden van de Heer der werelden. Jij bent een dienaar van Allah ﷻ. Je bestond eerst niet en nu wel. Je dient je zelf af te vragen: “Wat doe ik in dit leven? Wie heeft mij gemaakt en wat gaat er met me gebeuren? Ik ben begunstigd met talloze gunsten, zoals leven, kracht, verstand, spraak, gezichtsvermogen, gehoor en vele andere gunsten welke ik niet eens kan opsommen. Bovendien ben ik beschermd tegen vele schaden die mij elk moment kunnen bereiken. Er is ongetwijfeld een eigenaar van al deze gunsten en Hij ﷻ verwacht van mij dat ik hem bedank en dien. Als ik me hierin onachtzaam gedraag, zal Hij ﷻ deze gunsten van me innemen en zal me bestraffen. Hij ﷻ heeft mij een profeet ﷺ gestuurd die bovennatuurlijke handelingen heeft verricht. Deze profeet ﷺ heeft mij bericht over de Eigenaar en de Schepper van het universum.”

Als men zich beseft dat er een schepper is, dan zal hij op zoek gaan naar Hem. Dit zal het begin van zijn reis zijn. Onderweg naar zijn Heer zal hij vele hellingen moeten passeren waarvan elk steiler en gevaarlijker is dan de ander. Dit zijn in totaal zeven hellingen:

1. Kennis

De mens bestaat omwille van kennis en aanbidding. Kennis en aanbidding zijn twee parels. Alles wat je ziet en hoort aan boeken, lessen en lezingen zijn vanwege deze twee parels. Zelfs alle profeten en de Boeken zijn vanwege deze twee gestuurd naar de wereld. Sterker nog, de hemelen, de aarde en wat er in zit zijn vanwege deze twee parels geschapen. Het is dus een plicht van de dienaar om te werken voor het verkrijgen van deze twee parels. Kennis is voortreffelijker dan aanbidding, maar het is weer gebrekkig zonder aanbidding. Kennis is net een boom en aanbidding is de vruchten van deze boom. Als er geen boom is, kunnen er ook geen vruchten zijn. Als er geen vruchten zijn, is de boom gebrekkig. Kennis en aanbidding zijn dus beide noodzakelijk, maar kennis moet vanwege twee redenen voorrang krijgen: (1) Zodat de aanbidding zodanig verricht kan worden dat het geaccepteerd wordt door Allah ﷻ.

Dit kan alleen als men weet wat onder aanbidding valt en wanneer het correct is. (2) Zodat er vrees, oprechtheid, liefde en grootachting ontstaat tegenover Allah ﷻ. Dit kan alleen als men Hem kent.

In de eerste instantie gaat het hier om kennis waarvan de studie verplicht is. Dat is: geloofsleer, rechtsleer en gedragsleer. Deze kennis dient men te bestuderen zodanig dat hij op de hoogte is van de fundamenteen, wat voor hem relevant en van toepassing is. Daarnaast kan men zich bezighouden met profijtgevende kennis. Dit is zo een kennis die de dienaar spiritueel dichtbij zijn Heer ﷻ brengt. Hierbij is het van uiterst belang dat je kennis leert omwille van Allah ﷻ.

2. Berouw

Berouw is vanwege twee redenen noodzakelijk: (1) Zodat de aanbidding mogelijk wordt, want de zonden verhinderen de mens van aanbidding. (2) Zodat de aanbidding wordt geaccepteerd. Hoe zal Allah ﷻ de aanbidding van iemand accepteren waar Hij ﷻ niet tevreden mee is vanwege zijn zonden?

Het berouw heeft voorwaarden: (1) Het stoppen met de zonden en nooit meer terugkeren. (2) Spijt en verdriet hebben. (3) Het berouw puur voor de tevredenheid van Allah ﷻ doen en om te ontkomen van zijn ontevredenheid en bestraffing. (4) Het inhalen van de aanbiddingen die niet op tijd zijn verricht. (5) Het tevredenstellen van de mensen die onrecht zijn aangedaan. De vierde en de vijfde voorwaarden gelden alleen als hier sprake van is. Het uitstellen van het berouw kan leiden tot ongeloof. Daarom dient men zo snel mogelijk berouw te tonen voor zijn zonden. Er is een aantal factoren dat het doen van berouw vergemakkelijken: (1) Denken aan de nadelen van de zonden. (2) Denken aan de zware bestraffing van Allah ﷻ welke je niet aankunt. (3) Denken aan hoe zwak je bent. Je bent niet eens in staat om je hand voor korte tijd boven een kleine vlam te houden.

3. Obstakels

Deze helling bestaat uit vier obstakels. Deze zijn obstakels die jou onderweg naar je Heer ﷻ willen tegenhouden. Deze helling is de lastigste helling. Vele dienaren zijn in deze helling verwoest geraakt.

Het eerste obstakel is het wereldse. Vanwege twee redenen dient men zich te onthouden van het wereldse: (1) Zodat de aanbidding correct en veelvuldig kan worden, want het wereldse verhindert de mens fysiek en spiritueel van het verrichten van aanbiddingen. (2) Zodat de waarde van de aanbidding groot wordt. De dienaar moet zich onthouden van het wereldse door te kiezen voor zijn hiernamaals. Deze onthouding kan op twee manieren: (1) beperkt en (2) onbeperkt. Beperkte onthouding houdt drie zaken in: (1) Het laten van wat je niet hebt aan wereldse. (2) Het laten van wat je hebt aan wereldse. (3) Het laten van het wensen ervan. Dit is het moeilijkste van de drie. Onbeperkte onthouding is dat het hart afkerig en afstandelijk is tegen het wereldse. Beperkte onthouding leidt tot onbeperkte onthouding. Het veelvuldig denken aan de rampen en vergankelijkheid van het wereldse leidt tot beperkte onthouding. De onthouding kan plaatsvinden bij verboden zaken en toegestane zaken. De onthouding van verboden zaken is verplicht. De onthouding van toegestane zaken is dat men genoeg neemt met datgene wat noodzakelijk is om in leven te kunnen blijven en om Allah ﷻ te kunnen aanbidden. Men onthoudt zich van de rest wat niet nodig is.

Het tweede obstakel is de mensen. Vanwege twee redenen dient men zich te onthouden van de mensen: (1) Zodat ze je niet bezighouden van de aanbidding van Allah ﷻ. (2) Zodat de mensen de aanbidding die je hebt verricht niet vruchteloos kunnen maken. Deze onthouding dient men te doen voor zover zijn situatie dit toelaat. De beste manier om dit te doen is het zoveel mogelijk bijwonen van de bijeenkomsten van geleerden en vromen. Bij deze onthouding draait het vooral om het hart. Men dient zich spiritueel te onthouden van de mensen, ook al is hij lichamelijk in hun bijzijn. Het behoort ook tot aanbidding als men zijn broeders of zusters en familieleden bezoekt, maar men mag dit doen onder twee voorwaarden: (1) Het niet overdrijven en veelvuldig doen zodanig dat men zijn vrije tijd verspilt. (2) Het vermijden van showen, liegen, roddelen en andere zonden. Drie zaken vergemakkelijken deze onthouding van mensen: (1) Je tijd vullen met aanbidding. (2) Je interesse tegenover de mensen afbreken. (3) Jezelf regelmatig de schades laten herinneren die de mensen jou (kunnen) aanbrengen.

Het derde obstakel is de satan. Vanwege twee redenen dient men zich te onthouden van de satan: (1) Hij is een duidelijke vijand van de mens. (2) Hij is uiterst gemotiveerd om de mens te laten dwalen. Men kan zichzelf op twee manieren verdedigen tegen de satan: (1) Door

toevlucht te zoeken bij Allah ﷻ. (2) Door de satan te bestrijden en ongehoorzaam te zijn. Men kan hem bestrijden met behulp van drie zaken: (1) Door zijn trucs, valstrikken en influisteringen te kennen. (2) Door zijn influisteringen en oproep te kleineren en te negeren. (3) Door continu met de tong en het hart Allah ﷻ te herdenken.

Het vierde obstakel is het ego. Iblies, de stamvader van de satans, dwaalde ook door zijn ego. Qabil, de zoon van de profeet Adam, werd door zijn ego een moordenaar. De profeet Adam werd door zijn ego geschorst uit het paradijs. De hoofdoorzaak van vele zonden is het ego. Het ego is dus het moeilijkste en het gevaarlijkste obstakel. Dit vanwege twee redenen: (1) Het ego is een interne vijand. Als de dief behoort tot de huisgenoten, dan wordt zijn gevaar en schade groter. (2) Het ego is een vijand waar de mens heel erg veel van houdt. De mens is blind tegenover degene waar hij van houdt en daarom ziet hij de minpunten en gevaren van zijn ego niet. Wat het ego wenst, ziet de mens als iets onschuldigs, terwijl het een gif is. Deze vijand is dus niet te verslaan met één klap. Men dient zijn ego te trainen, totdat het in staat is om zoveel mogelijk goede handelingen te verrichten. Aan de andere kant dient men zijn ego te verzwakken en te vernederen, totdat het geen zonden meer doet. Dit betekent dus dat men *taqwā* moet hebben. Dit heeft drie betekenissen in de Koran: (1) het hebben van ontzag, (2) gehoorzamen en aanbidden, (3) het hart zuiveren van zonden. [Abu Hamid al-Ghazali, moge Allah ﷻ hem genadig zijn, heeft *taqwā* als volgt gedefinieerd: “Dit is het vermijden van alles wat een potentieel gevaar is voor jouw geloof, zoals dat een ernstig zieke persoon bepaald voedsel verlaat in angst voor het verergeren van zijn ziekte.”]

Het hebben van *taqwā* is alleen mogelijk door de vijf lichaamsdelen: ogen, oren, tong, buik en hart te beschermen tegen kleine en grote zonden.

Het oog kan een middel zijn tot vele zonden. Men dient zijn ogen te beschermen vanwege drie redenen: (1) Dit is een bescherming van het hart, want alles wat het oog ziet, wordt doorgestuurd naar het hart en heeft effect op het hart. (2) Dit zorgt ervoor dat men de smaak van het geloof en aanbidding proeft. (3) Allah ﷻ belooft je om Hem met deze ogen te zien.

Bescherm je oren vanwege twee redenen: (1) De luisteraar is een deelgenoot van de spreker. (2) Alles wat je hoort, heeft effect op het hart.

De tong is een heel gevaarlijk lichaamsdeel, omdat het grote rampen kan veroorzaken. Vanwege vijf redenen dient men zijn tong te beschermen: (1) Wat de tong spreekt, heeft effect op alle lichaamsdelen. (2) Het houdt je bezig en verderft je vrije tijd. (3) Het verderft de goede daden die zijn verricht. (4) Het brengt men in problemen op de wereld. (5) Het laat de dood en wat erna zal gebeuren, vergeten.

De buik moet beschermd worden tegen verboden voedsel en ook tegen overbodig voedsel dat op zichzelf wel toegestaan is. Vanwege drie redenen moet de buik tegen verboden voedsel beschermd worden: (1) Om het tegen het hellevuur te beschermen. (2) Als men verboden voedsel eet, is hij onrein, dus is hij niet meer in de gewenste staat om Allah ﷻ te mogen aanbidden. (3) De aanbidningen van iemand die verboden voedsel eet, worden niet geaccepteerd. Het overbodig eten leidt ook tot rampen. Dit brengt tien gevaren met zich mee: (1) Het licht van het hart verdwijnt en het hart wordt net een steen. (2) Het zorgt ervoor dat de overige lichaamsdelen actief en begerig worden. (3) Het verzwakt het begrip en verstand. (4) Het verzwakt het lichaam en gezondheid en maakt het lichaam lui. (5) Het zorgt ervoor dat men de smaak van aanbidningen niet kan proeven. (6) De kans wordt groter dat men verboden of twijfelachtig voedsel eet. (7) Het verderft de vrije tijd. (8) Het zorgt voor zware belastingen tijdens de dood en in het leven erna. (9) Het verlicht de beloningen. (10) Het zorgt voor berisping in het leven na de dood.

Het hart is het meest schadelijke lichaamsdeel als het niet wordt gereinigd en beschermd. Bescherm het hart vanwege vijf redenen: (1) Allah ﷻ weet wat er in het hart zit. (2) Het hart is waar Allah ﷻ naar kijkt. (3) Het hart is de bestuurder van alle andere lichaamsdelen. (4) Het hart is de schatkist van al het goede dat de mens bezit, zoals het kennen van Allah ﷻ, het geloof, de intentie, wijsheid en kennis. (5) Het hart heeft bepaalde bijzonderheden wat de andere lichaamsdelen niet hebben, zoals dat het een plek is wat satan wil veroveren. De spirituele ziektes komen voor in het hart. De belangrijkste ziekten van het hart zijn: *'amal*, *hasad*, *kibr* en *isti'jāl*.

De gevaren van *'amal* zijn: (1) het verlaten van de aanbidningen en het krijgen van luiheid, (2) het verlaten van berouw en het uitstellen ervan, (3) het krijgen van motivatie om te

werken aan het wereldse en het vergeten van het hiernamaals, (4) het verduisteren van het hart.

De gevaren van *hasad* zijn: (1) het verderft de aanbiddingen, (2) het leidt tot zonden, (3) het zorgt ervoor dat je heel veel moeite doet voor niets, (4) het verblindt het hart, totdat het niets meer begrijpt, (5) het zorgt ervoor dat je hulpeloos wordt gelaten.

De gevaren van *kibr* zijn: (1) het niet meer kunnen begrijpen van de waarheid, (2) het in aanmerking komen voor de vloek en ontevredenheid van Allah ﷻ (3) verlies in het wereldse leven en in het hiernamaals, (4) bestraffing met hellevuur in het hiernamaals.

De gevaren van *isti'jāl* zijn: (1) te veel fouten maken, (2) in aanmerking komen voor de ontevredenheid van Allah ﷻ.

4. Tegenslagen

Nadat je de obstakels eindelijk hebt gepasseerd, zal je te maken krijgen met vier tegenslagen. Dat zijn de volgende tegenslagen: zorgen over levensonderhoud, zorgen over de toekomst, ontevreden over het goddelijke besluit, en als laatste, het moeten verdragen van problemen.

De genezing van de eerste tegenslag is alleen vertrouwen op Allah ﷻ. Dit is noodzakelijk vanwege twee redenen: (1) Zodat je niet uiterlijk en innerlijk bezig wordt gehouden, maar met rust je aanbiddingen kunt verrichten. (2) Zodat je jezelf kunt beschermen tegen de gevaarlijke gevolgen van wantrouwen op Allah ﷻ, zoals het heengaan met ongeloof of het vruchteloos worden van de aanbiddingen.

De genezing van de tweede tegenslag is alles overlaten aan Allah ﷻ. Dit is noodzakelijk vanwege twee redenen: (1) Zodat je niet moe en depressief wordt, maar rust vindt. (2) Zodat je beschermd wordt tegen toekomstige gevaren, want je weet niet wat in de toekomst in jouw voordeel of nadeel is.

De genezing van de derde tegenslag is content zijn met wat Allah ﷻ voor jou heeft besloten. Dit is noodzakelijk vanwege twee redenen: (1) Zodat je rust krijgt in je aanbidding. (2) Zodat je beschermd wordt tegen de bestraffing van Allah ﷻ.

De genezing van de vierde tegenslag is het hebben van geduld. Dit is noodzakelijk vanwege twee redenen: (1) Om standvastigheid te verkrijgen in het uitvoeren van de aanbiddingen en verantwoordelijkheden. (2) Om de beloning en bevrijding te verkrijgen in het wereldse leven en in het hiernamaals.

5. Aanzetters

Na de steile hellingen te hebben gepasseerd, dien je twee eigenschappen te hebben die jou aanzetten tot het goed afronden van je reis. Deze aanzetters zijn vrees en hoop. Je dient vrees te hebben vanwege twee redenen: (1) Om zonden te vermijden, want het ego wil graag haar begeertes bevredigen. Aan de andere kant is de satan hard bezig om jou te laten zondigen. Om jezelf te beschermen tegen het begaan van zonden, dien je vrees te hebben. (2) Om geen arrogantie te krijgen vanwege de aanbiddingen en goede daden die je verricht. Als de dienaar vrees heeft, omdat hij continu denkt aan zijn zonden en zijn uiteindelijke situatie, dan zal hij nooit trots of zelfoverschatting krijgen. Vrees wordt veroorzaakt door: (1) Denken aan de zonden die je hebt verricht. (2) Denken aan de ernstige bestraffing van Allah ﷻ. (3) Denken aan je zwakheid. (3) Denken aan de macht en grootsheid van Allah ﷻ. (4) Denken aan de dood. (5) Denken aan de calamiteiten van de Dag des Oordeels. (5) Denken aan je eindtoestand. (6) Denken aan de personen die eerst vroom waren en uiteindelijk toch met grote zonden en ongeloof zijn heengegaan.

Je dient hoop te hebben vanwege twee redenen: (1) Om aangezet te worden tot het verrichten van aanbiddingen. (2) Zodat problemen en moeiten lichter worden. Hoop wordt veroorzaakt door: (1) Denken aan de gunsten die Allah ﷻ aan je heeft gegeven. (2) Denken aan hoe genadevol en barmhartig Allah ﷻ is.

6. Teniet doeners

Er zijn twee zaken die jouw aanbiddingen en goede daden ongeldig en vruchteloos maken. Dit zijn showen en arrogantie.

De genezing van showen is oprechtheid. Dit is noodzakelijk vanwege twee redenen: (1) Zodat je aanbiddingen en goede daden worden aanvaard door Allah ﷻ. (2) Om jezelf te

beschermen tegen grote gevaren, zoals de bestraffing van Allah ﷻ en het niet kunnen binnentreden van het paradijs.

De genezing van arrogantie is het denken aan de gunsten van Allah ﷻ en denken aan je eigen zonden en tekortkomingen. Het vermijden van arrogantie is noodzakelijk vanwege twee redenen: (1) Het zorgt ervoor dat je uiteindelijk verwoest wordt. (2) Het maakt je aanbidding vruchteloos en ongeldig.

7. Dankbaarheid

Nadat je deze gevaarlijke hellingen hebt gepasseerd, blijft er één helling over. Dit is het bedanken en prijzen van Allah ﷻ voor de gunsten die je hebt gekregen. Allah ﷻ bedanken is vanwege twee redenen noodzakelijk: (1) Voor het behouden van de gunsten. (2) Voor de vermeerdering van de gunsten. Als de dienaar deze hellingen veilig heeft gepasseerd, zal hij de titel 'de dienaar van de Heer der werelden' krijgen. Deze titel behoudt de dienaar met standvastigheid en doorzettingsvermogen.

Vraag-antwoord

1. Q: Wat is de vrucht van kennis?
A: De vrucht van kennis is goede daad en aanbidding.
2. Q: Waarmee begint de dienaar zich als eerste toe te wijden aan de aanbidding en zielszuivering?
A: Met een hemelse ingeving en een speciaal succes afkomstig van Allah ﷻ.
3. Q: Wat is het teken van een ruime borst en het binnentreden van het licht in het hart?
A: Daar zijn drie tekenen voor zoals ze vermeld staan in de hadith: (1) de vereiste afstand nemen van het wereldse, (2) het richten tot het hiernamaals, (3) het voorbereiden op de dood.
4. Q: Wat zijn de hellingen die de dienaar overkomen in het pad van de aanbidding?
A: (1) de helling van kennis, (2) de helling van berouw, (3) de helling van obstakels, (4) de helling van tegenslagen, (5) de helling van aanzetters, (6) de helling van tenietdoeners, (7) de helling van dankbaarheid.

5. Q: Wat zijn de vier obstakels en de bijbehorende solutio ervan?
A: (1) Het wereldse: de solutio ervan is de nodige afstand ervan nemen. (2) De mensen: de solutio ervan is de nodige afzondering van hen. (3) De satan: de solutio ervan is hem bestrijden. (4) Het ego: de solutio ervan is haar beteugelen.
6. Q: Hoe kan de dienaar zijn ego beteugelen?
A: Door *taqwā* aan te houden.
7. Q: Wat zijn de vier tegenslagen die de dienaar overkomt en bezighoudt van de aanbidding?
A: (1) onderhoudskosten, (2) gedachten uit angst en hoop, (3) rampen en beproevingen, (4) de bestemmingen van het lot.
8. Q: Hoe kan de dienaar de helling van tegenslagen veilig passeren?
A: (1) Door louter te vertrouwen op Allah ﷻ in het onderhoud. (2) Door over te dragen aan hem in gevallen van angst en hoop. (3) Door geduldig te zijn bij het lijden aan rampen en beproevingen. (4) Door tevredenheid te tonen bij het uitkomen van het lot.
9. Q: Wat is de helling van aanzetters en hoe passeert de dienaar deze helling?
A: (1) Hoop: dit is om af te komen van luiheid in goede daden en aanbiddingen. (2) Angst: dit is om af te komen van onachtzaamheid.
10. Q: Wat is de helling van teniet doeners en hoe passeert de dienaar deze helling?
A: De teniet doeners zijn (1) showen en (2) hoogmoed. De oplossing van de eerste is het hebben van een zuivere intentie en de oplossing van de tweede is het gedenken van de onverdiende gunst van Allah ﷻ.
11. Q: Wat is voortreffelijker: aanbidding of kennis? Onderbouw je antwoord met bewijzen.
A: Kennis is voortreffelijker en eervoller. De geliefde profeet ﷺ zei: “De voortreffelijkheid van een geleerde boven een aanbidder is zoals de voortreffelijkheid van mij boven de laagste van jullie.”
12. Q: Waarom is het noodzakelijk voor de dienaar om voorrang te geven aan kennis in plaats van aanbidding?
A: Dit is noodzakelijk door twee redenen: (1) Om de aanbidding te kunnen realiseren en gevrijwaard te kunnen blijven van zaken die het ongeldig maken. (2) Omdat kennis vrees en respect voor Allah ﷻ creëert.

13. Q: Welke kennis is verplicht en welke hoeveelheid ervan is noodzakelijk?

A: Het leren van de geloofsleer (*'ilm al-tawhid*) is verplicht zodanig dat je de fundamenteën van het geloof kent. Het leren van de gedragsleer is verplicht zodanig dat je de goede en slechte gedragingen kent. Het leren van de rechtsleer is verplicht zodanig dat je de verplichtingen kent.

14. Q: Wat is berouw en wat zijn de voorwaarden ervan volgens imam al-Ghazali?

A: Berouw is de zuivering van het hart van alle zonden. Het heeft vijf voorwaarden: (1) Onmiddellijk stoppen met de zonden. (2) Spijt hebben. (3) Puur voor Allah ﷻ doen. (4) Inhalen van verplichtingen die niet waren nagekomen. (5) Goedmaken met degenen die onrecht zijn aangedaan. De laatste twee voorwaarden gelden alleen als daar sprake van is.

15. Q: Wat zijn de stimulansen van het berouw en waarom is het nodig?

A: Het heeft drie stimulansen: (1) denken aan de onheil van de zonden, (2) denken aan de verschrikkelijke bestraffing van Allah ﷻ welke je nooit aan kan, (3) denken aan jouw zwakte. Het berouw is nodig, want alleen dan is succes tot aanbidding mogelijk en alleen in dat geval worden je aanbidningen aanvaard.

16. Q: Waarom is verdriet niet voldoende bij het berouw tonen?

A: Omdat het verdriet niet uit de eigen wil van de dienaar komt, maar buiten hem om plaatsvindt.

17. Q: Wat zeggen we tegen iemand die geen berouw toont uit angst om terug te keren tot die zonde?

A: Wij zeggen dan tegen hem dat deze angst een bedrog is van de satan. Hoe weet je bovendien dat je terug zal keren tot de zonde? Je zal hetzij doodgaan na het berouw hetzij terugkeren naar de zonde en vervolgens opnieuw je berouw verversen. Je zit dus tussen deze twee mooie toestanden. Blijf daarom vastberaden en toon in elk geval berouw.

18. Q: Benoem de soorten van zonden en leg uit hoe het berouw plaatsvindt voor deze zonden.

A: Er zijn drie soorten zonden: (1) Het verlaten van de verplichtingen. Het berouw hiervan is door ze na te komen voor zover het mogelijk is. (2) Zonden tussen jou en Allah ﷻ waar je spijt voor krijgt en beslist om het nooit meer te doen. (3) Zonden tussen jou en de dienaren. Deze kan betrekking hebben op het eigendom, leven, eer en dergelijke zaken. Het berouw ervan is door hun rechten in de wereld terug te geven en vergiffenis te

vragen van deze mensen. Als je dit niet doet, zal de berechting plaatsvinden in het hiernamaals waar geen ontkomen aan is.

19. Q: Wat zijn de tekenen van een verduisterd hart?

A: (1) Dat je geen uitweg kunt vinden van zonden. (2) Dat je geen ruimte kunt vinden voor aanbiddingen. (3) Dat je geen nut kunt vinden in vermaningen.

20. Q: Waarom is ascetisme noodzakelijk?

A: (1) Zodat je aanbiddingen goed en veel worden. (2) Zodat de waarde van je daden toeneemt.

21. Q: Er zijn twee soorten ascetisme. Welke zijn dat?

A: (1) Ascetisme dat in de invloedssfeer van de dienaar zit. Deze heeft weer drie soorten: niet streven naar wat je niet hebt, weggeven van wat je hebt en geen passie tonen. (2) Ascetisme dat niet in de invloedssfeer van de dienaar zit. Dit is dat het hart afkerig wordt tegen het wereldse.

22. Q: Wat is het werkelijke ascetisme volgens imam al-Ghazali?

A: Dat het hart zeer afkerig is tegen het wereldse zodanig dat de aanwezigheid en de afwezigheid ervan gelijk is voor de asceet.

23. Q: Hoe kan je ascetisme verkrijgen?

A: Door veelvuldig te denken aan de minderwaardigheid van het wereldse, de gebreken ervan, de schaarste ervan, de vergankelijkheid ervan.

24. Q: Wat is het oordeel van ascetisme?

A: Ascetisme in verboden zaken is verplicht. Ascetisme in toegestane zaken is aanbevolen.

25. Q: Welke twee nadelen heeft het om je te mengen met de mensen?

A: (1) ze weerhouden je van aanbiddingen en (2) ze verderven je aanbiddingen.

26. Q: Het oordeel van afzondering is persoonsgebonden. Kan je dit uitleggen?

A: De eerste persoon is degene die geen cruciale rol heeft in de maatschappij. Voor hem is afzondering beter. De tweede persoon is degene die een belangrijke functie heeft in de samenleving. Voor hem is volledig afzonderen niet toegestaan.

27. Q: Mag je door de afzondering je collectieve plichten verlaten?

A: Nee, dat mag niet. Je dient alsnog naar de gebeden, lessen en familiebezoek te gaan. Met afzondering bedoelen we afstand nemen van slechte mensen, kwalijke

bijeenkomsten, overbodige gezelschappen en zinloze gesprekken. Het is altijd zeer aanbevolen om mee te doen aan goede bijeenkomsten, zoals kringen waar de Koran of hadith worden besproken, bijeenkomsten waar Allah ﷻ wordt herdacht en activiteiten waarin de broederschap wordt versterkt.

28. Q: Wanneer is (familie)bezoek kwalijk?

A: (Familie)bezoek behoort ook tot aanbiddingen onder voorbehoud van: (1) niet veel te bezoeken en (2) verboden zaken te vermijden, zoals roddelen, kwaadspreken, pronken en liegen.

29. Q: Hoe kan de dienaar zich beschermen tegen de kwaden van mensen?

A: (1) Door je tijd te vullen met aanbiddingen, (2) geen interesse te hebben in mensen en (3) veelvuldig te denken aan de nare gevolgen van slechte gezelschappen.

30. Q: Waarom moet je de satan bestrijden?

A: (1) Hij is een misleidende vijand van je en (2) werkt continu aan jouw verwoesting.

31. Q: Waarom is het gevaar van de satan zo groot?

A: (1) De satan heeft geen bezigheden buiten jou, terwijl jij gedomineerd bent met allerlei bezigheden en plichten. (2) De satan ziet jou, maar jij hem niet. Jij vergeet de satan, maar hij jou nooit. (3) De satan heeft hulptroepen tegen jou, maar jij bent alleen tegen hem.

32. Q: Hoe kan je de satan verslaan?

A: (1) Door toevlucht te zoeken bij Allah ﷻ tegen zijn kwaad en list. (2) Hem bestrijden door geen gehoor te geven. (3) Door zijn influisteringen te kleineren en te negeren. (4) Door Allah ﷻ veelvuldig te gedenken.

33. Q: Hoe kan je onderscheid maken tussen goede en slechte ingevingen?

A: (1) Toets deze ingevingen aan de weegschaal van de islam. (2) Toets ze aan de handelingen van de vromen. (3) Leg ze voor aan je ego. Als ze afkerig wordt, is het een goede ingeving. Als ze ertoe neigt, dan is het een slechte ingeving.

34. Q: Hoe werkt de satan in zijn misleiding van de dienaren?

A: Hij heeft een stappenplan. Als een stap niet lukt, gaat hij naar de volgende. Hij volgt de volgende stappen in volgorde: (1) Hij verbiedt hem eerst van goede daden. (2) Hij beveelt hem om goede daden uit te stellen. (3) Hij beveelt hem om de goede daad af te raffelen. (4) Hij beveelt hem om de goede daad af te ronden om ermee te pronken tegen anderen. (5) Hij beveelt hem om zichzelf te bewonderen. (6) Hij beveelt hem om zijn

aanbiddingen in het geheim te doen en vervolgens zegt hij tegen hem dat Allah ﷻ zijn goede daden zal demonstreren aan de mensen. Dit behoort ook tot de soorten van pronken. (7) Hij zegt tegen de dienaar dat hij goede daden niet nodig heeft, omdat alles al vaststaat in het lot.

35. Q: Waarom is het ego de gevaarlijkste vijand van de mens?

A: Omdat het in de mens zit en geliefd is bij de mens.

36. Q: Wat maakt het ego zwak?

A: (1) Het ego weerhouden van de lusten, (2) haar belasten met aanbiddingen en (3) continu hulp vragen van Allah ﷻ tegen het ego.

37. Q: Wat zijn de voordelen van *taqwa*?

A: (1) geprezen worden door Allah ﷻ, (2) beschermd worden door Allah ﷻ, (3) ondersteund worden door Allah ﷻ, (4) verlossing krijgen van rampen en begunstigd worden met schone *rizq*, (5) verbeterd worden van je daden, (6) vergeven worden van je zonden, (7) liefde krijgen voor Allah ﷻ, (8) aanvaard worden door Allah ﷻ, (9) geëerbiedigd worden door Allah ﷻ, (10) verblijd worden tijdens de dood, (11) bevrijd worden van de hel, (12) vertoeven in het paradijs voor eeuwigheid.

38. Q: In de Koran wordt *taqwa* in drie betekenissen gebruikt. Welke zijn dat?

A: (1) vrees en respect, (2) goede daad en aanbidding, (3) zuivering van het hart van zonden.

39. Q: Hoe kan je *taqwa* realiseren?

A: Door het volgende te beschermen tegen zonden en overbodige dingen: (1) oog, (2) oor, (3) tong, (4) hart, (5) buik.

40. Q: Waarom zou je het oog moeten beschermen tegen verboden?

A: (1) Allah ﷻ openbaart in de Koran dat we onze ogen moeten neerslaan, omdat dat schoner is voor onze kuisheid en anders weet Allah ﷻ waarnaar wij kijken met onze ogen. (2) De geliefde profeet ﷺ heeft gezegd dat blik een giftige pijl is van Iblies. Als je niet kijkt naar verboden uit vrees voor Allah ﷻ, dan proef je de zoetheid van het geloof. (3) Het oog is gemaakt om Allah ﷻ te zien in het paradijs. Vervuil het daarom niet met verboden lusten.

41. Q: Waarom zou je het oor moeten beschermen tegen verboden?
A: (1) Omdat de luisteraar een deelgenoot is van de spreker. (2) Omdat het gedachten en influisteringen genereert.
42. Q: Waarom zou je de tong moeten beschermen tegen verboden?
A: (1) Wat de tong spreekt, heeft invloed op het handelen van de overige ledematen. (2) Besparen van je tijd. (3) Behouden van je goede daden. (4) Veilig blijven tegen de wereldse rampen. (5) Veilig zijn tegen de rampen in het hiernamaals.
43. Q: Waarom zou je het hart zuiver moeten houden van spirituele ziekten?
A: (1) Allah ﷻ weet wat er in het hart verscholen zit. (2) Allah ﷻ kijkt naar het hart. (3) Het hart is de koning van de overige ledematen. Als deze goed is, zijn de overige ledematen ook goed. (4) Het hart is de nest van alle deugden, zoals geloof, geduld en nederigheid. (5) De ergste gevaren en risico's hebben ook betrekking op het hart.
44. Q: Wat zijn de kenmerken van een misgunner?
A: Hij slijmt in het bijzijn van degene die hij misgunt, spreekt kwaad over hem als hij afwezig is, vloekt als hem een ongeluk overkomt.
45. Q: Wat zijn de rampen van misgunnen?
A: (1) Je verderft hiermee je goede daden. (2) Je gaat hierdoor nog erger zondigen. (3) Je wordt moe en verdrietig zonder resultaat. (4) Je hart wordt verduisterd. (5) Je wordt hulpeloos achtergelaten.
46. Q: Wat zijn de rampen van hoogmoed?
A: (1) Het niet meer kunnen inzien van de waarheid. (2) In aanmerking komen voor de toorn van Allah ﷻ. (3) Verlies in de wereld en het hiernamaals. (4) De hel betreden.
47. Q: Wanneer is haasten geprezen?
A: (1) Trakteren van de gasten. (2) Begraven van het lijk. (3) Huwen van de vrijgezellen. (4) Betalen van de schulden. (5) Berouw tonen voor de zonden.
48. Q: Waarom dienen we verboden of twijfelachtig voedsel te vermijden?
A: (1) Om niet verbrand te worden met het hellevuur. (2) Omdat degene die verboden of twijfelachtig voedsel eet niet slaagt in het doen van goede daden.

49. Q: Wat zijn de gevaren van overbodig eten?

A: (1) Verstenen van het hart. (2) Activatie van de ledematen. (3) Verdwijnen van inzicht en begrip. (4) Verminderen van de aanbeddingen. (5) Weggaan van de zoetheit van goede daden. (6) Riskeren van verboden. (7) Bezigheid van het lichaam en het hart. (8) Zwaar ervaren van het sterfbed. (9) Verminderen van de beloningen in het hiernamaals. (10) Vermeerdering van de ondervragingen in het leven na de dood.

50. Q: Staat het nemen van maatregelen haaks op *tawakkul*?

A: Nee, want *tawakkul* betekent niet dat je de maatregelen moet verlaten. Het betekent dat je louter op Allah ﷻ moet vertrouwen en niet op de maatregelen of de middelen. Bovendien is het Allah ﷻ die ons opdraagt om de maatregelen en middelen te treffen, maar wel terwijl we louter op Hem vertrouwen.

51. Q: Waarom is geduldig zijn noodzakelijk voor ons?

A: Omdat het vele deugden kent, zoals verlossing, beloning, geprezen, geliefd en verblijd worden door Allah ﷻ.

52. Q: Waardoor ontstaat er zwakte in het geloof?

A: (1) Door te weinig overpeinzing over de Koranverzen. (2) Door te weinig contemplatie over de schepping. (3) Door te weinig studie van de hadith. (4) Door te weinig kennis over de uitspraken en daden van de vrome voorgangers.

53. Q: Hoe verkrijg je vrees voor Allah ﷻ?

A: (1) Denken aan je zonden. (2) Denken aan de heftige bestraffing van Allah ﷻ. (3) Denken aan de zwakte van jezelf. (4) Denken aan de almacht van Allah ﷻ.

54. Q: Hoe verkrijg ik hoop voor Allah ﷻ?

A: (1) Denken aan de gunsten en overvloed van Allah ﷻ. (2) Denken aan de beloftes van Allah ﷻ. (3) Denken aan de oneindige genade van Allah ﷻ.

55. Q: Hoe kom je af van pronken?

A: (1) Weten dat Allah ﷻ alles ziet genoeg is en dat het weten van de mensen geen profijt oplevert. (2) Dat de tevredenheid van Allah ﷻ beter is dan de tevredenheid van de mensen. (3) Als de mensen zouden weten dat je omwille van hen goede daden verricht, dan zouden ze jou berispen en afkeuren. (4) Dat de beloning van Allah ﷻ veel groter is dan wat de mensen jou kunnen bieden.

56. Q: Hoe kom je af van eigendunk?

A: (1) Je bent alleen waardevol als Allah ﷻ met jou tevreden is en van je aanvaardt. (2) Allah ﷻ accepteert van je en beloont jou, terwijl jouw aanbiddingen en goede daden tekortschieten en beperkt zijn. (3) Denken aan de grootsheid van Allah ﷻ.

57. Q: Waarom moeten we dankbaar zijn jegens Allah ﷻ?

A: (1) Dit is de enige manier om de gunsten te behouden. (2) Hierdoor vermeerderd Allah ﷻ Zijn gunsten voor jou.

